

## Ett gott liv

- Perspektiv på vardagen i Gällivare kommuns landsbygdsområden

### A good life

- Perspectives on everyday life in the rural areas of Gällivare

*Ida Säfström*



## **Ett gott liv**

– Perspektiv på vardagen i Gällivare kommuns landsbygdsområden

A good life

– Perspectives on everyday life in the rural areas of Gällivare

*Ida Säfström*

**Handledare:** Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet,  
Institutionen för stad och land

**Biträdande handledare:** Lovisa Neikter, Sveriges lantbruksuniversitet,  
Institutionen för stad och land

**Examinator:** Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet,  
Institutionen för stad och land

**Omfattning:** 15 hp

**Nivå:** Grundnivå, G2F

**Kurstitel:** Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

**Kurskod:** EX0523

**Program/utbildning:** Agronomprogrammet i landsbygdsutveckling

**Utgivningsort:** Uppsala

**Utgivningsår:** 2017

**Omslagsbild:** *Vägen mellan Nattavaara och Gällivare. Foto: Ida Säfström*

**Elektronisk publicering:** <http://stud.epsilon.slu.se>

**Nyckelord:** struktur, handling, vardagsliv, bygd, mening

**Sveriges lantbruksuniversitet**  
**Swedish University of Agricultural Sciences**

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap  
Institutionen för stad och land

# Sammanfattning

Vi har alla uppfattningar om hur och var ett gott liv kan levas. Att själv kunna välja var man vill bo kan ses som en grundläggande rättighet och ett kriterium för livskvalitet. Idag uttrycker man från politiskt håll att tillgänglighet till samma typ av serviceutbud över hela landet ska leda till ökad jämlikhet och välfärd; förutsättningar för en god och fungerande tillvaro åt alla. Många lever dock på gles- och landsbygder med långa avstånd till såväl offentliga som kommersiella servicefunktioner. Det här kandidatarbetet bygger på samtal om hur det är att leva på landsbygden i Gällivare kommun. Syftet är att ge en bild av hur vardagen kan se ut i kommunens landsbygdsområden. Undersökningen fokuserar på hur invånares handlingsutrymme påverkas av strukturella faktorer som avstånd och kommunikation samtidigt som man förhåller sig aktivt inom de ramar som finns för att möta utmaningar. Jag undersöker också hur människors berättelser om livet i bygden kan spegla hur en meningsfull tillvaro skapas.

Nyckelord: *Struktur, handling, vardagsliv, bygd, mening*

# Innehåll

<b>Sammanfattning</b> .....	<b>1</b>
<b>Innehåll</b> .....	<b>2</b>
<b>1. Inledning</b> .....	<b>3</b>
1.1 "Välkommen till rätt sida om polcirkeln!" .....	3
1.2 Bakgrund .....	4
1.3 Syfte .....	8
1.4 Tillvägagångssätt .....	8
<b>2. Analytiska verktyg</b> .....	<b>11</b>
2.1 Struktur och handling .....	11
2.2. Plats och mening .....	12
<b>3. Rutiner och vardagliga praktiker</b> .....	<b>14</b>
3.1 Upplevelser av tillgänglighet .....	14
3.2 Butikens betydelse .....	17
<b>4. Vanans makt</b> .....	<b>20</b>
4.1 Drömmen om en pizzeria .....	20
4.2 "Man är bra på att ställa upp" .....	22
<b>5. Ett gott liv</b> .....	<b>25</b>
5.1 Svängrum .....	25
5.2 Att bo där man trivs .....	28
5.3 Norrsken eller gatlyktor .....	29
<b>6. Slutord</b> .....	<b>32</b>
<b>Litteratur och otryckta källor</b> .....	<b>34</b>

# 1. Inledning

## 1.1 "Välkommen till rätt sida om polcirkeln!"

*På Solnas tågplattform, i väntan på pendeln mot Uppsala, har jag utsikt mot höghus och Mall of Scandinavia. Jag funderar lite över reklamen jag just läst, då jag promenerade förbi ett område där det byggs nya bostäder: "Med närheten till både service och kommunikationer, erbjuder vi ett unikt boende som förenklar vardagen". Ett nattåg passerar i full fart och jag hinner se ordet "liggvagn" som talar om att det kommer åka långt innan det når sin slutdestination. Det är mycket möjligt att det går ungefär 100 mil norrut, till Gällivare. Samma sträcka åkte jag själv en månad tidigare.*

*I ett mail från Mikael, en mycket hjälpsam och engagerad bybo, hälsas jag välkommen till "rätt sida om polcirkeln". Efter tretton timmars färd på nattåget är jag på plats i Gällivare där snön fortfarande ligger i höga drivor trots att vårsolen värmer. Efter en rundvisning på kommunen installeras jag på hotell Dundret. Det är döpt efter fjället som är synligt från hotellrummets fönster, där skidtävlingar och evenemang kommer pågå under helgen. I "Dundret runt" deltar både elitåkare och motionärer i alla åldrar. Albin som jag bokar en intervju med över telefon förklarar att det måste jag vara med på, det är en folkfest. Att se mig om efter ett par skidor får dock vänta några dagar. Kommande vecka kör jag som längst 16 mil på en dag, samma sträcka som Anders åker då han har ett läkarbesök eller vill hälsa på en gammal arbetskamrat. På uppdrag av kommunen besöker jag tre bygder och intervjuar tio personer om hur det är att leva på Gällivares landsbygd. Kommunens önskan är att få en tydligare bild kring hur bybor upplever sin tillgänglighet till service. Samtalen kom att kretsa kring skidåkning, jakt, bugg och höns, skotrar, husbyggen, potatisland, frihet, gemenskap och om hur tiderna förändras. På frågan om man möjligtvis saknar något i bygden följer ofta eftertanke eller tystnad; "ja vad skulle det vara?".*

## 1.2 Bakgrund

### Styrkeförhållanden

Under andra halvan av 1900-talet har Sverige präglats av politik som fokuserat på att utveckla alla delar av landet genom exempelvis skatteutjämning och stöd till regionalpolitiska insatser, kommersiell service med mera (SOU 2017:1). Samtidigt har rationalisering, satsningar på industri och specialisering inom jordbruket lett till omställning inom olika näringar. Detta har resulterat i att landsbygdsområden generellt tappat arbetstillfällena, befolkning och olika typer av servicefunktioner (Kåks & Westholm 2006). Kopplingen mellan förändring av näringslivet och att människor i större utsträckning har flyttat är tydlig (Forsberg, Lundmark & Stenbacka 2017).

Ambitioner för att öka välfärd och minska ojämlikhet präglar fortfarande politiska satsningar på regional och lokal nivå. Grundläggande statlig service ska exempelvis vara tillgängligt oavsett var man bor och under 2017 ska en strategi för ”service i hela landet” presenteras (Regeringen 2016). Inställningen kan dock betraktas ha gått allt mer från ett ’hela Sverige ska leva-perspektiv’ till ’hela Sverige ska bidra med tillväxt’ (ITPS 2005). I samtal kring just regional tillväxt pekas staden ofta ut som motor. Livsvillkor och förutsättningar som finns i urbana miljöer tenderar att få representera det moderna och normala medan landsbygdsområdets möjligheter och värdefulla resurser inte uppmärksammas på samma sätt (Waldenström & Westholm 2008).

Politiska mål tycks genomsyras av en uppfattning kring välfärd som utgår från en likformig bild av hur medborgarnas liv ser ut; att likhet skulle vara synonymt med jämlikhet (Hansen 1998 se Ottar Brox 1966). Det innebär exempelvis att samma typ av serviceutbud åt alla skulle leda till ett rättvist och jämlikt samhälle. Hur generella strategier ger olika utfall i praktiken blir logiskt när man ser på de förutsättningar som formar vardagen på olika platser (Hansen 2008). Att tillämpa samma välfärdsmodell i en mångfald av miljöer med olika förutsättningar kan leda till vitt skilda resultat.

Idag finns forskning kring situationer i det lokala som visar en annorlunda bild av glesbygd och landsbygd än den som ofta speglas i politik och media (Forsberg, Lundmark & Stenbacka 2017). Trots det tycks föreställningar om platser, som exempelvis närande respektive tärande, bita sig fast. Från statligt håll hittar man både lösningar och problem åt det lokala (Hansen 1998:111ff). Glesbygd definieras utifrån vad det inte är och en bredare bild av den lokala verkligheten förblir i stor utsträckning osynlig (ibid.).

Platser kan betraktas som inbegripna i ett slags styrkeförhållande då samhällsstrukturer påverkar det lokala medan människor i det lokala utövar motstånd och försvarar egna värden som är unika för platsen. Alternativa beskrivningar av samhället och perspektiv på lokala förhållanden kan lyfta fram en rikare och en mer komplex bild än vad dikotomin stad/land utgör. (Vallström & Vallström 2014)

*Genom att dekonstruera dikotomier och sätta fokus på sådant som normalt är osynligt och nedtystat kan vi förstå hur och varför rumsliga skillnader och regional ojämlikhet reproduceras. Bara då kan vi formulera och förverkliga strategier för förändring (Eriksson 2010:150).*

## Gällivare och bygderna

I Gällivare kommuns översiktsplan har sex kärnbygder runt centralorten utsetts: Soutujärvi, Tjautjas, Dokkas/Leipojärvi, Ullatti, Hakkas och Nattavaara. Tanken är att omkringliggande byar och samhällen ska gynnas av stärkta kärnbygder där utveckling av servicepunkter ska ske. Målet är att generera bättre tillgänglighet för service i Norrbottens gles- och landsbygd och att anpassa lösningar efter lokala förutsättningar och det behov som finns (Utvecklingsenheten Gällivare kommun 2016). Fältstudierna som denna studie bygger på genomfördes i Hakkas, Nattavaara och Ullatti.

I Gällivare kommun bor nästan 18 000 personer på en yta om 1 570 515 hektar. Det motsvarar en befolkningstäthet om 1,1 invånare/km<sup>2</sup> (för att

sätta det i perspektiv kan det exempelvis jämföras med Stockholms befolkningstäthet på 4999,1 invånare/km<sup>2</sup>) (SCB 2016). Glesheten är ett karakteristiskt drag med undantag för tätortsområdena Gällivare, Malmberget och Koskullskulle. Sysselsättningen i kommunen är högre än det nationella snittet och bygger till stor del på industrin i Aitikgruvan. Pendling från landsbygdsområden till arbete i gruvan är betydande (Utvecklingsenheten Gällivare kommun 2016).

I Norrbottens län finns det åtta nationalparker, fyra av dessa ingår i världsarvsområdet "Laponia" som utsett av FN-organet UNESCO för sin enastående natur. Tre av Sveriges nationalälvar: Torne älv, Kalix älv och Pite älv flyter också genom länet. (Regionfakta 2017).

På grund av krav på högre omsättning och lönsamhet har detaljhandeln i kommunen i allt större utsträckning koncentrerats till centralt belägna butiker. Det har resulterat i färre affärer i gles- och landsbygdsområden. Det pågår exempelvis en strategisk utveckling av Malmheden, som externt handelscentrum, strax utanför centrala Gällivare. Samma trend om högre krav på lönsamhet finns inom drivmedelssektorn. I Hakkas, Nattavaara och Ullatti har bybor själva kraftsamlat och etablerat både affärer och egna bensinstationer efter tidigare ägares nedläggningar. (Utvecklingsenheten Gällivare Kommun 2016).

Med 370 invånare är Hakkas den största tätorten på Gällivares landsbygd. Gruvnäringen sysselsätter många och de flesta arbetspendlar till Malmberget eller Gällivare (sex mil enkel väg). I byn finns skola (årskurs 1–9), förskola, bibliotek, bensinstation, butik, ett antal mindre företag och ett badhus. I butiken finns ombud för apotek, systembolag och post. Ytterligare sexton mindre byar ligger i området runt Hakkas. Sammanlagt finns i dessa cirka nitton föreningar, som bland annat fokuserar på idrott, fritids och utveckling. (Lokal utvecklingsplan Hakkasbygden 2012)

Nattavaara är egentligen två orter i Råne älvs norra del, Nattavaara och Nattavaara by. Nattavaara etablerades fem kilometer från Nattavaara by då



bygget av Malmbanan nådde älven 1887. Orten är en av landets kallaste och brukar omnämnas i väderleksrapporter på vintern med lägsta temperatur i landet. Det finns en matvarubutik, bensinstation och barnomsorg i byn. Affären sköter ombud för apotek och i bystugan ordnas varuutlämning. I Nattavaara med omnejd (sex mindre byar) finns 310 invånare. Bortsett från vägföreningar finns sammanlagt femton stycken lokala organisationer, till exempel jaktvårdsföreningar och samfällighetsföreningar (Lokal utvecklingsplan Nattavaarabygden 2012).

I Ullattibygden bor cirka 270 personer. Majoriteten av de som arbetar reser till jobbet; exempelvis till Gällivare och Malmberget, till Pajala (nio mil enkel väg) eller till Aitik (fyra och en halv mil enkel väg). Föreningar som är aktiva är bland annat Ullatti IF, PRO, fiskevårdsföreningen, stiftelsen till Ullatti bystuga, skytteföreningen och samfällighetsföreningen. Det finns affär, bensinstation, äldreboende, bokbuss mm. Barnen går i skola i Hakkas (tre och en halv mil bort) eller Dokkas (två och en halv mil bort). Till Hakkas går skolbuss, till Dokkas får föräldrar skjutsa. (Lokal utvecklingsplan Ullattibygden 2012).

### 1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att ge en bild av hur det är att leva på landsbygden i Gällivare kommun. I detta ingår även att beskriva hur det norrländska inlandets gleshet och långa avstånd präglar livet. Jag har medvetet sökt likheter i informanternas berättelser för att försöka ge en så allmän bild som möjligt av hur det kan vara att bo i gles- och landsbygdsområden i kommunen. Skillnader mellan informanterna har därför tonats ner. I undersökningen har jag tagit hjälp av följande frågeställningar:

- Hur får invånare på Gällivares landsbygd vardagen att fungera?
- Hur ser man på möjligheter och begränsningar i tillvaron?
- Hur beskrivs livet i bygden?

### 1.4 Tillvägagångssätt

Studien bygger på en kvalitativ metod och grundar sig i huvudsak på djupintervjuer som genomfördes på plats i Gällivare kommun under en vecka i mars 2017. Tio personer medverkade totalt, i fokusgrupp, i par eller individuellt. En kvalitativ studie lämpar sig för att ta reda på hur människor upplever sin tillvaro och hur deras vardagsliv ser ut, då den syftar till att förstå verkligheten ur personens egna perspektiv (Teorell & Svensson 2007). Uttryck som gått isär, att man exempelvis beskriver både missnöje och trivsel i ett sammanhang, har inte betraktats som ett hinder utan snarare som intervjumetodens möjlighet att fånga olika nyanser i informanternas berättelser (Kvale & Brinkman 2014).

Jag hittade informanterna genom det som vanligtvis kallas 'snöbollsmetoden': det skapas stegvis genom att en utvald person genererar en ny informant (Teorell & Svensson 2007). Medlemmar i utvecklingsgrupper, som kommunen varit i kontakt med tidigare, tipsade om vänner och bekanta som kunde träffa mig för en intervju. Det resulterade i ytterligare förslag på personer som hade möjlighet att ses och prata. Sammanlagt deltog fem kvinnor och fem män i åldrarna 25–80 år. Jag träffade majoriteten av informanter hemma vid deras köksbord. En kvinna från Moskojärvi träffade jag på Vetehatten i centrala Gällivare. Valet av

semistrukturerad intervjuform, där jag såg till att täcka ett antal teman, gjorde det möjligt att hålla samtalen öppna. Informanterna ombads exempelvis att berätta hur det är att bo på den plats de bor, vad de uppskattar, om de är missnöjda med något och hur de ser på framtiden.

Alla informanter gav sitt medgivande till att jag spelade in våra samtal och att jag använder mig av deras berättelser i min uppsats. Transkribering av inspelningarna gjordes för att underlätta en sammanställning åt kommunen och en egen analys av materialet. Det gav utrymme till att reflektera ytterligare över samtalen och kontexten de ägde rum i (Fägerborg 1999). Kommunen har tagit del av en anonymiserat resultat och i uppsatsen har jag valt att använda fingerade namn för att inte riskera att någon skulle känna sig obekvämt vid publicering av resultatet. Tanken är att uttalanden jag valt att citera eller referera till ska spegla något allmänt och gemensamt snarare än individuellt när det kommer till värderingar och uppfattningar hos de människor jag mött (Hansen 1998).

För att uppnå trovärdighet med uppsatsen har jag under arbetets gång ställt mig frågan om det material jag samlat in kan besvara det syfte och de frågeställningar jag formulerat. Eftersom arbetet innebär en fördjupande analys av ett specifikt fall är det inte lämpligt att generalisera resultatet, däremot har jag strävat efter att göra det relevant genom att koppla resonemang till annan forskning (Teorell & Svensson 2007).

Hur min roll i fältet har inverkat på resultaten i intervjuerna är svårt att fastställa exakt. Samtalen blev gemensamma konstruktioner genom ett samspel mellan mig och informanterna (Fägerborg 1999). Att jag presenterade mig som student på uppdrag av kommunen, men också med ett eget syfte, har såklart påverkat vad vi kom att lyfta fram eller avstod från att prata om.

Kunskap kan betraktas som perspektivisk, min berättelse och tolkning är inte mer verklig än någon annans (Vallström & Vallström 2014). Ambitionen med arbetet är att visa några av många sätt att se på

verkligheten. Samtidigt har jag strävat efter att fånga vardagen som den framstår för informanterna genom att söka likheter i uttalanden. Vi möter alltid händelser och material med någon typ av förförståelse, påverkat av våra uppfattningar, de sociala sammanhang vi lever i, våra kunskaper och våra språk (Bergström & Boréus 2012). Under arbetets gång har jag reflekterat över min egen uppfattning kring olika situationer och platser.

## 2. Analytiska verktyg

### 2.1 Struktur och handling

Vi upplever alla möjligheter och begränsningar i våra liv.

Samhällsstrukturer kommer till uttryck i vardagslivet på många olika sätt; som lagar och bestämmelser, som materiella tillgångar och infrastruktur och som normer och uppförandekoder. På så sätt kan samhällsstrukturen sägas sätta upp ramar för vad som är möjligt för oss att göra i vardagen. Å andra sidan har vi alla en viss frihet i hur vi förhåller oss till det strukturella ramverket; dåliga bussförbindelser kan kompenseras genom att skaffa en bil, hastighetsskyltar innebär inte alltid att vi håller oss till dem. Många av de uppställda ramverken kan tänjas på och i detta samspel formas samhället över tid. (Giddens 2003) Ett sätt att överbrygga klyftan mellan de synsätt som lägger tyngd vid struktur respektive handling går således via idén om att vi aktivt skapar och återskapar sociala strukturer med våra dagliga praktiker (ibid.). Även om människor inte ständigt funderar över varför saker görs på ett särskilt sätt kan en förklaring ges om det efterfrågas vilket bidrar till att göra handlingar begripliga. Att aktivt reflektera över varför något görs kan beskrivas med det *diskursiva medvetandet*. *Praktiskt medvetande* speglar istället det rutinmässiga handlandet som sker utan reflektion kring hur man bör bära sig åt i vardagen. Det bygger på ”tyst kunskap” och outtalade *regler* som skapar ett samspel där människor inte behöver diskutera hur vissa saker ska gå till. *Regler* behöver alltså inte vara nedskrivna och formella utan kan utgöras av gemensamma uppfattningar och erfarenheter kring olika situationer. (Johansson 2007) Vardagslivet grundas mer på generella överenskommelser och planer än specifika behov och motiv. När rutiner i vardagen på något sätt störs kan motiv till det mänskliga handlandet vara intressant att undersöka närmare. Vad man upplever som möjligheter och begränsningar påverkas av det praktiska medvetandet och skapar ett *handlingsutrymme*. Handlingsutrymmet påverkas dessutom av *resurser*, när materiella ting som exempelvis pengar, en bil eller dator, liksom kapaciteten att påverka andra människor, möjliggör eller begränsar handling. Regler och resurser gör det möjligt för människor

att forma och förändra *strukturer* samtidigt som de utgör ett slags strukturellt ramverk. (ibid.). Den teoretiska poängen, att individer alltid har mer eller mindre frihet att göra val, bortser inte från att ytterligare faktorer anger utrymme för handling. Hälsa, ålder, kön, och etnicitet är några exempel på sådant som kan påverka människors möjligheter. Struktur bör dock inte betraktas som något ”utanför” individen utan något som skapas genom mänskligt handlande. När praktiker förändras påverkas strukturen. Samtidigt påverkas praktiker då strukturer förändras (Inglis 2012).

Med hjälp av dessa begrepp kan upplevelser av möjligheter och begränsningar undersökas närmare. I mitt arbete om människors vardagsliv på Gällivares landsbygd blir det tydligt hur strukturella faktorer som butiker, kommunikationer och avstånd anger människors handlingsutrymmen. Samtidigt har det visat sig att människor förhåller sig aktivt i det handlingsutrymme som finns och hittar egna lösningar på problem som kan uppstå.

## 2.2. Plats och mening

I en tid som i allt större utsträckning karakteriseras av rörlighet och snabbare förflyttning tycks betydelsen av tid öka medan platsens betydelse minskar. Å andra sidan kan platsens betydelse för en känsla av tillhörighet upplevas som allt viktigare då mycket är flyktigt och tillfälligt. En diskussion kring själva definitionen av plats kan vara relevant i en tid då globala influenser påverkar det lokala, och komplexa förhållanden skapas mellan individer och storskaliga system. Begreppet plats kan användas som hjälpmedel för att få syn på sociala processer och förstå samspel som sker mellan olika institutioner (Vallström & Vallström 2014). Ett sätt att närma sig platser är att se dem som produkter av inbördes relationer, skapade genom interaktion som sträcker sig mellan det lokala och globala. Vi kan förstå dem som sfärer av mångfald som ständigt är under konstruktion och förändring. Platser kan betraktas som processer med ursprung i relationer och mänskliga praktiker. Med det som utgångspunkt blir plats aldrig ett färdigt eller stängt system utan snarare synonymt med öppenhet, heterogenitet, liv och rörelse (Massey 2005). Platser ramar samtidigt in våra liv på olika sätt. Genom fysiska

omgivningar men också genom att vara del av våra tankar och handlingar. Var, hur och vilka relationer vi har till strukturer är inbäddat i allt vi gör (Borsa 1990). Även om platser inte är stängda system kan man hitta gemensamma värderingar i en bygd som präglar det dagliga livet. Varför finns det anledning att betrakta det så? Det enkla svaret är att det bidrar till att skapa identitet och mening genom att utgöra ramarna för en viktig del av den vardagliga interaktionen. Ålder, liv, kön, arbete, intressen är några exempel på sådant som symboliserar något för människor som delar samma språk eller kultur. Symboler uttrycker inte bara något utan ger oss kapacitet att skapa mening. Meningen delas inte på samma sätt av alla utan påverkas av individuella erfarenheter och upplevelser. Symboliska verktyg kan jämföras med språket; att lära sig ord ger dig kapacitet att kommunicera med andra, men de talar inte om vad du ska kommunicera. På samma sätt fungerar symboler: de talar inte om vad vi menar utan ger oss möjlighet att skapa mening. Med fokus på den symboliska dimensionen på en plats kan vi upptäcka hur invånare skapar en livskraftig bygd genom att ge den identitet och mening. (Cohen 1985).

I mina informanternas berättelser sätts mycket, direkt eller indirekt, i kontrast till andra platser; i centrala Gällivare behöver de inte dra skidspår själva och i Stockholm finns inga fjällängar. På så vis blir det tydligt vad som utmärker den egna tillvaron. Plats kan alltså säga något både om fysiska förutsättningar för det vardagliga livet på Gällivares landsbygd men också förklara ständigt pågående processer som skapar identitet och mening. Utsagor om vad man gör och hur man betraktar sin hembygd speglar symboliska värden som bidrar till detta. En del av det mina informanter värdesätter högt skulle inte betraktas på samma sätt i exempelvis Stockholm eller Skåne.

### 3. Rutiner och vardagliga praktiker

#### 3.1 Upplevelser av tillgänglighet

Människors vardagsliv utgörs både av rutinmässiga och mer genomtänkta handlingar. *Jag tror man lär sig ändå att planera när man bor så här,* konstaterar Tom som har sitt hus på berget i Nattavaara. *När man far in till stan, då vet man vad man behöver och så där.* Liksom många andra pendlar Tom för att ta sig till och från jobbet, avståndet är cirka fem mil enkel väg. Han berättar att många arbetstillfällen som tidigare fanns i bygden, exempelvis inom skogsbruket, har försvunnit. De som inte jobbar på annan ort idag åker ändå till stan med jämna mellanrum av andra orsaker. Flera ärenden som inte går att uträtta i byn kan bockas av under samma dag: efter ett besök på vårdcentralen eller banken kan man passa på att handla sådant som inte finns i den lokala butiken eller hälsa på vänner. Anja berättar att hon brukar ha ”att göra-listan” med sig då hon åker mot centrala Gällivare, även om hon inte alltid följer sina planer till punkt och pricka:

*Oftast när man ska till Gällivare så har man skrivit en lång lista med massa olika saker och tänker att dit ska jag gå och dit ska jag gå och... dit också. Och sen när man kommer dit så tänker jag att nä, men det där är väl inte så nödvändigt, och det där kan jag hoppa över, det tar jag nästa gång, och så är det ju bara tillbaka hem igen. (Anja, Hakkasbygden)*

Då arbetstillfällen och service försvunnit från hembygden blir pendlandet en lösning för att kunna försörja sig och hantera vardagliga ärenden samtidigt som man bor kvar på den plats man önskar. Ökad rörlighet och snabbare förflyttning är något som kännetecknar modernitet och den tid vi lever i. Det rastlösa och mobila kan ses i kölvattnet av industrialismen (Giddens 1991). Bilen är en resurs som påverkat människors kapacitet att möta förändringar i sin omgivning (Johansson 2007). Att kunna använda bilen påverkar Anders och Anjas handlingsutrymme och fenomenet pendling har svarat mot att arbetstillfällen försvunnit från bygden. Rutinmässigt och vardagligt



handlande bidrar till uppkomsten och reproduktionen av ”institutionella arrangemang och sociala system” (Johansson 2007:427), vilket pendlande kan ses som ett exempel på. Anja uttrycker att det inte är något större problem om hon inte gör allt på ”att-göra-listan” när hon åkt till stan. Hennes uttalande kan antyda en generell uppfattning om effektivitet och rörlighet som speglar normer kring det moderna livet och hur vardagen bör ordnas.

I bystugan i Nattavaara möts jag av ett dussintal nyfikna blickar när jag kliver in i vad som är ett kombinerat postkontor, café, mini-bibliotek, loppis och stuguthyrning. *Vi väntar på posten*, får jag till svar på min frågande uppsyn. Posten levereras dagligen till bystugan och därifrån får man hämta sina brev, tidningar eller paket. Då jag tillkännagett mitt uppdrag, att utforska upplevd tillgänglighet till service, berättar några äldre kvinnor, som tagit spark till lokalen, för mig hur bekymmersamt det kan vara att förflytta sig till Gällivare. De kör inte bil, bussen avgår väldigt sällan och biljetterna är dyra. Ofta går dessutom turen tillbaka en dryg timme efter att man kommit fram och på den tiden är det svårt att hinna med exempelvis ett besök hos frisören eller läkaren.

Att kunna ta bilen utvidgar många människors handlingsutrymme men det bygger på att ett visst handlingsutrymme redan finns tack vare exempelvis kunskap och pengar. Andra faktorer som kan påverka tillgänglighet är ålder och hälsa. I bystugan i Nattavaara blir det tydligt hur alla inte delar samma förutsättningar.

Anders berättar att han kan ta hjälp av internet på olika sätt nu för tiden. Han brukar läsa nyheter, betala räkningar och kolla på blocket om det finns något av intresse. *Ja nu kan man göra mycket på internet, men ändå, någon gång vill du ju se dem i ögonen*. Astrid berättar hur hon försökt få sin man Bosse att lära henne betala räkningarna med hjälp av datorn:

*Jag har sagt åt Bosse att jag måste lära mig att skicka räkningarna, tänk om han dör! Hur ska jag klara mig? Ja men*

*jag är totalt ointresserad... Kanske för att man har jobbat med det då... att man känner att äh, det är inte min grej. Och jag är egentligen inte dum på tekniken, det är jag egentligen inte.*

Digitalisering av olika tjänster sprids i dagsläget som kostnadseffektiva lösningar för minskade orättvisor och ökad välfärd i hela landet (Regeringen 2016). Tillgänglighetsproblem kan lösas eller anta nya dimensioner när möjligheten till interaktion mellan människor inte beror av fysiska avstånd i lika hög grad. Utveckling kring IT innebär att exempelvis kontor för arbetsförmedling, post och polis försvinner från många lokalsamhällen. Samtidigt skapas nya plattformar där service, tjänster och information görs åtkomligt för personer oberoende av var man befinner sig (Waldenström & Westholm 2008).

En persons möjlighet att utföra vissa saker bygger till stor del på de resurser som finns tillgängliga och hur bra man är på att använda sig av dem (Inglis 2012). För att kunna ta hjälp av exempelvis internet krävs den materiella utrustningen, liksom kunskap och erfarenhet av att använda den. Att betala räkningarna över internet hör inte till Astrids vardagliga rutiner eftersom hon inte haft behov av att lära sig hur det går till. Bosse däremot, har förvärvat ny kunskap som hjälper honom att sköta bankärenden på ett annat sätt än det gjordes för några år sedan. Det visar hur vi på olika sätt påverkas av strukturomvandlingar som pågår genom digitalisering och hur vi samtidigt möter och bidrar till att forma dem på olika sätt. Somliga tar sig an nya verktyg medan andra känner sig hindrade eller ointresserade. För någon som är uppvuxen med internet och datorer som självklara delar av vardagen kan kommunikation som är oberoende av avstånd tyckas självklart och enkelt men så ser det inte ut för alla. Man kan fråga sig vad som egentligen händer när digital kommunikation allt mer tar över de fysiska transporternas dominans som medel för rörlighet (Bauman & May 2004).

Uttryck om att intresse inte finns kring en företeelse skapar ett slags motstånd mot rådande diskurser som präglar samhället. Anders uttryck om att man ibland vill se någon i ögonen (trots fördelarna med internet)

bekräftar *närhetens tvång*; människans behov av att möta och samspela med någon annan ansikte mot ansikte och uppleva en fysisk kontakt (Giddens 2003). Astrid och Anders kommentarer om ointresse och att vilja se någon i ögonen kan tyda på en ny dimension av tillgänglighetsproblem (Waldenström & Westholm 2008:3). Diskussioner kring digitalisering kretsar ofta kring en instrumentell aspekt. Det kan vara relevant att lägga större fokus på vad digitalisering av tjänster får för sociala effekter, genom exempelvis färre fysiska möten.

Pendling och digitalisering är exempel på sådant som uppstått i ett växelspel mellan politiska beslut och människors vardagliga praktiker. Vi både påverkas av strukturella ramar, handlar inom dem och bidrar till att skapa dem.

### 3.2 Butikens betydelse

Något som helt och hållet vilar på bybornas axlar idag i både Hakkas, Nattavaara och Ullatti är de lokala butikerna och mackarna som drivs av lokala ekonomiska föreningar.

Av en slump möter jag Anders, som jag tidigare besökt i Torasjärvi, i centrala Gällivare en dag. Han har åkt 8 mil (enkel väg) för ett läkarbesök och jag frågar om han passar på att uträtta fler ärenden då han är i staden. Anders förklarar att han tänker handla i Hakkas på vägen hem för att gynna den lokala butiken. Flera personer berättar att de prioriterar att stötta affären i byn framför köpcenter i Gällivare:

*(...) och det är klart det kan ju vara någon krona dyrare men jag tycker ändå det är viktigt att gynna sin butik. För att man ser ju många andra byar vars de inte har gjort det och så har ju butiken slagit igen. /Anja, Hakkasbygden*

*Jo men som matmässigt, vi handlar ju egentligen allt som finns här på Ica i byn så att man stödjer den. För det är lite så det har blivit med många byar, de har ju fått stänga igen för ingen*

*handlar, folk handlar ju i stan. Och inte skiljer det så mycket i pris heller. Så egentligen så handlar vi ju matmässigt, bara det som inte finns här, i stan. /Erik, Hakkasbygden*

Erik, Anja och Anders är väl medvetna om risken för att butik- och mackverksamheter läggs ner om de inte är lönsamma och anstränger sig, genom att själva handla där, för att de ska få vara kvar. Köpcenter beskrivs i flera sammanhang som hot mot landsbygdsbutikers överlevnad (Utvecklingsenheten Gällivare kommun 2016; Bergström 1999). Sättet som bybor väljer att handla på, i den lokala butiken istället för i det centrala köpcentret, kan beskrivas med den köptrohet som bland annat tas upp i kommunens serviceprogram (2016) som en viktig faktor för lokalbutikernas fortsatta överlevnad. I motsats till uppfattningen om att externa handelscentrum lockar kunder från de lokala affärerna visar min undersökning att människor inte enbart strävar efter nyttan givet en budget, utan väger in andra faktorer i sitt agerande. Något som bekräftar människor som kunniga, kreativa, eftertänksamma varelser som agerar på sätt som sällan går att förutsäga på förhand (Inglis 2012). I de byarna jag besökte finnas det något som värderas högre än ett stort utbud och de billigaste produkterna; att den lokala butiken ska få leva vidare. Det behöver inte bara vara ett tecken på att man vill kunna köpa dagligvaror i bygden. I alla tre finns en café-hörna där man kan sitta ner för en fika eller pratstund. De beskrivs också av bybor själva som mötesplatser:

*(...) och det är ju som en samlingshörna. Ibland kan jag tänka, om det är folk utifrån som kommer in på affären kan de ju tro att "men gud är folk osams eller vad är det?" För ibland är det sån hög ljudnivå där för där samlas ju alla gubbar då som spelar och de har en viss jargong... så det är som lite samlingspunkt. Man märker ju en del, ja personer som åker på affären på morgon när de öppnar, mitt på dan, och så innan de stänger, bara som... ja för att träffa folk och prata och så. /Anja, Hakkasbygden*

Butiken blir betydelsefull som en plats där invånare kan samlas och mötas. Den är inte bara ett ställe att handla mat på utan blir en symbol för liv och rörelse - något som bidrar till gemenskap och mening (Cohen 1985). Att behålla olika verksamheter på en plats kan betraktas som en kamp om symboler, att få ha kvar inrättningar som är betydelsefulla i den lokala offentligheten och för att utveckla en lokal samtalsordning (Hansen 1998). Hotet om att perifera områden utarmas sker sällan under tystnad då både individer och civilsamhälle finner sätt att möta sådant som utmanar det lokala samhällets möjlighet att leva vidare (Johansson, Stenbacka & Nordfeldt 2005). Initiativen som lett till att ekonomiska föreningar sköter butik- och mackverksamhet både i Ullatti, Nattavaara och Hakkas kan ses som exempel på hur rådande förhållanden utmanats och hur människor, individuellt och gemensamt, påverkar strukturer genom sina dagliga handlingar (Johansson 2007). Att stat och offentlig sektor drar sig tillbaka av ekonomiska orsaker gör att livsvillkor förändras: människor kan tvingas flytta och omständigheter kan försvåra vardagen. Samtidigt kan det leda till nya sätt att samarbeta och alternativa vägar för både privat och offentlig service när både individer och samarbetsprojekt utmanar samhället (Stenbacka 2008).

## 4. Vanans makt

### 4.1 Drömmen om en pizzeria

Det finns mycket som tas för givet i olika sammanhang och föreställningar kring vad man kan förvänta sig på olika platser. Lena skrattar högt åt sin egen kommentar om att ett badhus i Nattavaara hade varit trevligt. När jag frågar Erik och Jennie om de saknar något särskilt i Hakkas förklarar de att en pizzeria eller kiosk skulle vara fint, men de upplever det som otänkbart:

*Nej jag kommer då inte på... egentligen någonting. Alltså om man säger något så är det ju helt orealistiskt. Nämen till exempel en pizzeria eller nåt. Men det går ju som inte... Annars vet jag inte, jag tror inte jag hade gjort desto mer annorlunda grejer på fritiden om jag hade bott i Gällivare. Det är nog bara att det hade varit tjuvigare att ta sig ut i skogen. /Erik, Hakkasbygden*

Outtalade regler, det praktiska medvetandet, tar form i världen som sunt förnuft. Känslan av sunt förnuft runt platsspecifika normer kan utgöra kraftfulla verktyg för reproduktion av sociala mönster eller förändring (Cresswell 2008). Det finns en risk att det praktiska medvetandet begränsar människor genom föreställningar kring vad som är rimligt och inte. Att skära ner på konkreta förhoppningar, som Erik och Lena gör då de talar om möjligheten till ett badhus eller en pizzeria i bygden, speglar ett minskat handlingsutrymme (Bauman & May 2004). För tillfället finns det ingen i Hakkas som har erfarenhet kring hur man driver en pizzeria. Det är inte heller någon som anser sig lämpad att ta första spadtaget för att bygga ett badhus. Det finns däremot erfarenhet och kunskap kring många andra aktiviteter, vilket jag återkommer till i ett senare avsnitt.

Vad man förväntar sig, eller inte förväntar sig, blir också tydligt när jag frågar Lena om de använder sig mycket av internet i butiken i Nattavaara:

Lena: *Ja det måste man ju göra, vi gör beställning över internet här också på affären. Det funkar väl.*

Ida: *Har ni bra nät?*

Lena skrattar och bollar frågan till sin kollega som står bakom kassan några hyllor bort: *Hon frågar hur nätet är här! På datorn!*

Kollega: *Ja vi har väl inga problem va?! (ironiskt som får alla tre att skratta).*

Lena fortsätter: *Det är väl sisådär... och samma sak med telefonerna. Mobilerna funkar typ när de själva vill.*

Kollegan ropar något som jag inte riktigt hör.

Lena: *Nä man gör ju inte det...*

Ida: *Vad sa hon?*

Lena: *Man tar det inte för givet, att det ska funka.*

Både Albin och Anders uttrycker också att de har en förståelse för att man kanske inte kan få allt man egentligen önskar:

*Men det är klart att det... det är väl ett dilemma kan jag tänka mig att hålla alla såna här små byar vid liv. Men allt ska ju inte fara till städerna, jag menar vi betalar ju kommunal skatt och statlig skatt och... Man kan ju inte kräva att vi ska ha exakt samma service som vid en storstad exempelvis men... grundläggande servicen ska vi ha, tycker jag. /Anders,  
Hakkasbygden*

*Men man bor ju på landsbygden för att man vill bo här, sen får man ju tänka att man inte kan ha all service som finns i samhället det är ju omöjligt... det förstår jag ju. /Albin, Ullattibygd*

Både Anders och Albins uttryck om vad som anses möjligt och vad man kan kräva eller inte kräva i sina hembygder speglar gemensamma, icke formella överenskommelser, sådant som tas för givet och delas av en grupp människor. Något som både möjliggör handlingar och gör andra mindre troliga (Inglis 2012).

#### 4.2 "Man är ju bra på att ställa upp"

Det praktiska medvetandet kan också skapa ett betydelsefullt handlingsutrymme genom att "den tysta kunskapen" och erfarenheter öppnar för möjligheter. Samtidigt som en pizzeria och ett badhus anses orimligt berättar Lena om pågående utbyggnad av ett gym i Nattavaara, och Anja berättar om pizzakvällar som utvecklingsgruppen brukar ordna i bystugan i Hakkas några gånger per år. En mängd evenemang återkommer i alla kärnbygder i kommunen. Då jag frågar Astrid om hon själv bakat bullarna hon dukar fram svarar hon att *ja här har vi ingenting gratis!* Bosse berättar att de flera år i rad ställt ut blomlådor i byn på eget initiativ på våren, och ifrågasätter varför kommunen inte kan bidra till det på samma sätt som man gör i centrala Gällivare. Den allmänna uppfattningen kring ansvarstagande i bygderna tycks vara att om man vill ha något får man ordna det på egen hand. *Det är väl lite så med bybor att ja, behöver man något får man väl fixa det då* (Anja, Hakkasbygden).

Enligt ett rullande schema kommer två bybor till butiken i Ullatti varje onsdag för att hjälpa till med leveransen. På tal om det rullande schemat i Ullattis affär berättar Albin att det är mycket annat som ska fixas runt verksamheten, han brukar hämta bröd till butiken varje vecka då han åker till och från Gällivare för att jobba. *Ja men man får ju göra sådär, det blir ju så. Jag har inget emot det.* Albins sambo Elin är en av två anställda i affären. Han berättar att de täcker upp för ytterligare ungefär en halvtidstjänst genom ideella timmar. Självläger han ner frivilligt arbete på att förbereda för "trekantsloppet", ett evenemang då bybor kan åka skidor mellan byarna Ullatti, Hakkas och Sammakko. Albin, som arbetar som pistmaskinsförare, hjälper till med spåren och Bosse har gjort av med en hel tank bränsle för att röja träd och buskar. Han har även använt 120 liter bensin till att dra skidspår under vintern. Det är tydligen inte ovanligt att skoterförare eller renar förstör delar av spåren. *Ja det är ganska hopplöst* skrattar Albin. *Nog har de det bekvämt på så sätt i Gällivare, där är det perfekt, alltid.* Att underhålla skidspår och skoterleder är något som byborna själva gör i alla tre bygder.



En tradition och erfarenhet av samarbeten och föreningsliv existerar som en del av kulturen i bygderna. Det faktum att det finns en föreställning om att *behöver man något får man väl fixa det då* visar att rutiner som finns påverkas av diskurser, gemensamma uppfattningar och normer om vad man kan förvänta sig på en plats. Det visar också att kunskap och erfarenhet finns kring hur man genomför en mängd saker utan samhällets hjälp. Det blir en markering som talar om att det är mycket man inte skulle ha om man inte tog tag i det själv.

Vad en aktör upplever sig ha för möjligheter och begränsningar motsvarar kompetens, kognitiva och kunskapsmässiga resurser (Engdahl & Larsson 2006). Att man har erfarenhet av att göra skidspår, skoterleder, baka, placera ut blomlådor och hålla igång föreningsverksamhet kan ses som några exempel på sådant som gjort att bybor upplever sig ha möjlighet att påverka sin tillvaro i bygderna. Det tycks finnas en tradition av självständighet och en stolthet i att uträtta saker på egen hand och ställa upp för andra. Att samarbeta och försöka lösa problem ses som självklara delar av vardagslivet. Att ställa upp och klara saker på egen hand symboliserar en typisk bybo. Det beskrivs inte bara som måsten utan något som är av intresse och kan bidra till ökad känsla av gemenskap i byn. Något som bidrar till identitet och meningsskapande både hos individer och gemensamt i bygden (Cohen 1985).

*Albin: Jo det får man ju som hålla igång själv. Men det är... det är ju lite roligt samtidigt det håller ju byn lite samman också.*

*Bosse: Jo man är ju bra på att ställa upp.*

Det kan också betraktas som ett uttryck för hur man på lokal nivå visar full kapacitet att hantera ett tillbakadragande från kommun och stat, en strukturell förändring som pågått i och med politiska beslut sedan decennier tillbaka. Man använder sig av de resurser som finns och skapar rutiner och regler för att saker och ting ska fungera i byn: rullande schema för ideellt arbete på macken och evenemang i bystugan, det i sig blir strukturer. Informanternas berättelser målar också upp en bild som ställer sig i kontrast

till diskursen, eller myten, om att landsbygden överges och dör ut (Forsberg, Lundmark & Stenbacka 2017). Det ideella engagemanget i bygderna utgör en grund för mängder av olika föreningar och evenemang. Det blir forum för socialt liv och bidrar till gemenskap. Den egna marginalitet, som uttrycks i förhållande till situation i t.ex. Gällivare som i Albins beskrivning av skidspåren eller Astrids kommentar: *här har vi ingenting gratis*, kan också ses som ”en strategi för att skapa ett handlingsutrymme utanför centrumets normaliserande inflytande” (Hansen 1998:23).

## 5. Ett gott liv

### 5.1 Svängrum

*Place is not only a fact to be examined in the broader frame of space, but it is also a reality to be clarified and understood from the perspectives of the people who have given it meaning. (Tuan 1979:387).*

I Ullatti finns en oro för att äldreboendet ska försvinna, i Nattavaara finns en besvikelse över att skolan lagts ner och i Hakkas saknar man distriktssköterskan som brukade göra regelbundna besök. Samtidigt är alla jag pratat med väldigt tydliga med hur bra man ändå upplever sig ha det. Det finns sådant som värdesätts högt i tillvaron, sådant som varit viktigare än närheten till olika typer av service, såväl offentlig som kommersiell.

Då Karin berättar hur hon upplever livskvalitet i och med att bo i Moskojärvi frågar jag vad livskvalitet är för henne. Hon svarar:

*Ja... jag tror det är friheten att kunna sitta på min bro och det är inga andra människor där. Jag kan gå ut i skogen direkt, det är som... jo men det är frihet att kunna vara ute och... Och jag jobbar ju med människor, jobbar i socialtjänsten och det är jättemycket folk, ungdomar och familjer med bekymmer, så när jag kommer hem... ja men du vet det lugnt, det är rekreation hela tiden. Det är som att alltid vara i en stuga, det är det.*

Karin har ett hus i Gällivare men kan inte tänka sig att flytta dit permanent igen. Att behöva pendla till jobbet (cirka tre mil enkel väg) eller inte kunna köpa choklad när hon plötsligt blir sugen på det tycks inte spela någon större roll. Hon värdesätter annat som finns på den plats hon valt att bo på: närhet till naturen och känslor av lugn och frihet. Hon menar att det är viktigt som kontrast till det jobb hon har som socialarbetare på kommunen: *det gäller*

*att må bra själv för att kunna hjälpa andra. Albin arbetar som pistmaskinsförare under vinterhalvåret och berättar att han aldrig stämplat utan lever på det han tjänar på sju till åtta månader under resten av året. Jag jobbar från mitten av oktober till mitten av maj ungefär, kör pist, helt perfekt. Bosse, som är med i samtalet, ger direkt kommentar till Albin: Ja som du trivs med? Albin svarar att han trivs med det, jag brinner verkligen för det där.*

Bortsett från grundläggande behov bidrar mer generella mål och projekt i livet till att forma människors vardag (Johansson 2007). Karin och Albins motiv till val av arbete och plats att bo på bygger på generella mål om att helt enkelt trivas på sina jobb och där de bor.

Även Tom beskriver hur han trivs med sin tillvaro, i Nattavaara där han byggt sitt hus, inte långt från föräldrahemmet.

*Nej men nog är det skönt att bo så här. Man är... jag tror det där att man inte är mitt i bostadsområden, att det inte är alldeles tajt sådär tätt och jättelitet, man vill ha lite svängrum och... Man kan stå och gapa med grannen och det är ingen som reagerar. Det är ju lite sådär, jo det är lite mer friare på det sättet. Jag jagar ju också.*

Tom visar ett foto på honom själv och en 21-taggare (mycket stor älg): *visst ser jag lite mallig ut?* Att jaga älg förstår nog de flesta att han inte kan göra i Gällivare centrum. I Nattavaara har han nära till skogen, där jakten äger rum. Det är också nära till sjöar och fiske. De resurser som är betydelsefulla för Tom, och ger honom handlingsutrymme för att kunna göra det han värdesätter, finns i Nattavaara. Visserligen är det synd att man måste åka långa sträckor för att dansa nu för tiden, men det positiva med att bo ”på berget” väger tyngre. Just Gällivare landsbygd skapar ett särskilt handlingsutrymme, ett svängrum, för Tom och andra människor som bor där. Villkor kan värderas olika beroende på var man bor. Att man är mallig över att ha skjutit en 21-taggare symboliserar också ett värde i att vara

jägare. Det skulle kanske inte uppfattas likadant på en helt annan plats, men i Nattavaara bidrar det särskilt till meningsskapande och identitet (Cohen 1985).

Då jag gör ett besök på vinterkaféet i Hakkas talar Hans och Kristina om för mig att man fått besök av två långväga gäster. *Visst har vi skog och fina landskap i the Lake District, men inte som här!* menar engelsmännen som är på genomresa i Norrbotten och har hittat till caféet tack vare en skylt på E10:an. Det går utmärkt att kommunicera på engelska. Hans och Kristina har själva bott i Boston ett antal år innan de återvände till Hakkas där de nu engagerar sig i den lokala utvecklingsgruppen. Hur det globala möter det lokala blir tydligt då två briter tar en kaffe i bystugan i Hakkas. Det speglar också hur plats kan vara synonymt med öppenhet, heterogenitet och under ständig konstruktion genom sociala processer (Massey 2005). Extra tydligt blir det hur vi ständigt sätter platser i kontrast till varandra då Norrbotten kan jämföras med Lake District eller Boston. En jämförelse förtydligar vad det är som utmärker den egna hembygden. Landskapet får en tydlig symbolisk funktion i sammanhanget: skog, fjäll, sjöar och de aktiviteter som lämpar sig i just Norrbottens landskap (exempelvis jakt, fiske och skidåkning) är något som alla människor jag möter talar om, och bidrar till att skapa identitet och mening (Cohen 1985).

Bosse och Astrid berättar att de brukar sova borta minst trettio nätter varje vår: *då brukar vi sitta och pimpla en stund och sen åker vi skidor.* Astrid tillägger: *Det är mysigt, man behöver inte tänka på något.* Albin arbetade tidigare på fjällstationen i Kebnekaise och då vi pratar om var Bosse och Astrid ska ta vägen kommande vecka diskuterar de olika platser i fjällvärlden: *Teus är ju fint, det är bland de vackraste ställen jag vet i fjällen. Jag har inte varit där på vintern men på sommaren brukar jag fara dit. Så fina forsar där och såna ängar, fjällängar* (Albin, Ullattibygd). *Ja det är synd om man ska lägga ner hela Norrbotten. Vi har vår natur och den går ju inte att flytta, i alla fall inte till Stockholm,* påpekar Astrid. Återigen sätts den egna hemmiljön i kontrast till något annat, nu till det urbana. Flera informanter menar att ett liv i staden eller i en lägenhet hade fått dem att

”klättra på väggarna”. De uppskattar utrymmet och landskapet, att de kan ägna sig åt aktiviteter som renovering eller pyssel i hemmet och på gården, motion eller utflykter i naturen och fjällvärlden som finns nära. Utrymme för detta finns inte på samma sätt på någon annan plats. Norrbotten går inte att flytta, i alla fall inte till Stockholm. Det finns stark tro till de särskilda värden man ser i de lokala förutsättningarna (jfr Vallström & Vallström 2014). Platsen ges symboliska värden och speglar vad som anses vara en meningsfull tillvaro. Den representerar unika förutsättningar som inte ser likadana ut någon annanstans.

## 5.2. Att bo där man trivs

Erik berättar hur han spenderar större delen av sin lediga tid i husvagnen i Ritsen, dit Jennie följer med när hon inte jobbar. De berättar att man nästan umgås säsongsvist då vintern innebär att man lättare kan ta sig runt med skotern och träffa vänner varhelst man känner för det. Då vi pratat en stund om att handla över nätet och hur de är vana att beställa saker blir det tyst en stund innan Erik fortsätter:

*Men det är väl det, när vi mest sitter här i byn eller sitter här i skogen eller här i fjällen såhär, man tänker ju sig inte, det är ju som ingenting man saknar. /Erik, Hakkasbygden*

Tillfredställelse över att man upplever sig ha det man behöver återkommer bland alla jag möter. Då jag ställer frågan om man saknar något i bygden följer ofta en tystnad och eftertanke. *Ja vad skulle det kunna vara?* svarar Tom. Anja berättar att hon tycker det hon behöver finns i byn, även i affären: *Ja, nä jag tycker vi har väl det mesta, den är ju bra våran affär.* Visst kan hon sakna kulturutbudet, bio och caféer som finns i Luleå där hon och sambon tidigare var bosatta, men närhet till naturen, skidspåren, är något hon uppskattar med tillvaron i byn.

Anders menar att flytten till föräldrahemmet i Torasjärvi var en omställning då det kommer till den sociala biten, eftersom han har många vänner och

arbetskamrater kvar i centrala Gällivare. Han berättar att han trots det trivs i det stora hela.

*Ja annars skulle jag ju inte bo här! Visst kan det väl vara stunder när det är lite ensamt det ska man ju inte ljuga om... men om man säger till det stora hela så trivs jag ju. Och så länge man får vara någorlunda frisk så man orkar bo såhär. För det är ju lite jobb.*

/Anders, Hakkasbygden

Det informanterna berättar kan tyckas självklart; de har valt att bo på den plats de bor på för att de vill bo just där. De har dock fått göra prioriteringar mellan exempelvis lugnet och friheten och närheten till vårdcentral och annan offentlig service. Det är såklart inte självklart för alla att kunna välja precis var man vill leva. Ålder, hälsa, ekonomi, kön och etnicitet är några exempel på faktorer som kan påverka människors möjligheter och begränsningar. Anders berättar att tillvaron i Torasjärvi hänger på att han får vara frisk. Om han drabbas av en sjukdom eller skada skulle det vara svårt att utföra sysslor som att skotta snö och hålla gården i gott skick. Han har också gått i pension och behöver inte välja boende med hänsyn till sitt arbete. Ett vanligt dilemma som påverkar människor valmöjlighet är till exempel att vara nära familjen eller nära arbetet. Det är ett strukturellt och inte individuellt problem - på somliga platser finns helt enkelt inte möjligheten att försörja sig (Hansen 2008).

### 5.3. Norrsken eller gatlyktor

*Du är väl ute och tittar på norrskenet?* En kväll då jag befinner mig i centrum i Gällivare får jag oväntat ett sms från en informant och springer ut på gatan. Jag ser inget norrsken, troligtvis för att gatlyktorna lyser upp väldigt starkt i centrum. Då jag pratar om vägbelysningen i Ullatti några dagar senare berättar Astrid att det kan vara obehagligt att gå på vägen på kvällen då den är smal, det är mörkt och det kan komma lastbilar åkandes. Då inflikar Albin: *Jag är ju sådär, jag vill hellre ha mörkt, och se norrskenet och stjärnorna.* Han berättar också hur han kan njuta av en skidtur i 40 minusgrader:

*(...) det var någon vinter då det var 40 grader kallt, och jag gillar att åka skidor sådär. Då var det ju helt stilla. Och jag tog på dunjacka och pälsmössa och åkte efter älven med skidor, och hunden hade jag med, hur skönt som helst. Det bara ryker från munnen...*

Lena, som bott i Nattavaara i drygt tjugo år men är uppvuxen i Stockholm berättar att *det kändes som att komma hem* då hon klev av planet i Gällivare. Pojkvännen hade varnat henne för hur kallt det kunde bli på vintern medan hon tänkte *Gud vad skönt, riktigt vinter*. Astrid berättar hur hon upplever att man kan bli ifrågasatt kring varför man flyttat ut i byarna och hon menar att man då kan vända på steken och säga tvärt om, att *varför ska ni ha allting i samhällena och varför bor ni där då? När det är trångt och det är inga parkeringar och allt möjligt... Det är ju samma sak egentligen*. Att flytta till staden från landsbygden anses naturligt och gör man tvärt om riskerar man att ifrågasättas av sin omgivning. ”I slutändan handlar det om vilka livsval som uppmuntras och vilka livsval som accepteras” (Eriksson 2010:150).

Jag frågar Anja hur hon ser på framtiden och hon berättar att hon inte har några särskilt stora mål och visioner utan ständigt sätter upp små delmål.

*Nä jag tror inte man hela tiden ska jaga något annat så här... Pojken frågade, han var inte gammal då han var nog inte ens tio, då frågade han någonting i stil med ”vad är meningen med livet?”, jag bara ”hjälp...” (skratt) Det finns väl ingen mening med livet?! Det är ju inte nåt sånt här ”oj det här är den stora meningen”. Jag sa men det är väl bara att försöka göra varje dag till en bra dag. Alltså... nu står det ju ”Carpe diem” på alla väggar jag menar... jag hatar de där bokstäverna (skratt). Men jag menar det är väl det som det handlar om lite, gilla läget. Man kan inte gå omkring och tro att oj, de har det bättre där eller där utan... ja man är ju olika. /Anja, Hakkasbygden*



Ja vi är olika. Så vem avgör vad ett gott liv är? Vem avgör var och hur det goda livet kan och ska levas? Att vara jägare, skidåkare eller bybo som ställer upp eller ”fångar dagen” bygger på individers egna upplevelser av vad det innebär (Cohen 1985). Vad en meningsfull tillvaro innebär eller vad man behöver för att leva ett gott liv skiftar från person till person, och från plats till plats.

## 6. Slutord

På Gällivares landsbygd hittar man lösningar för att vardagen ska fungera inom de strukturella ramar som exempelvis arbetsmarknad och fysisk gleshet har skapat. Man pendlar, planerar, använder resurser och erfarenheter för att hantera hinder och utmaningar som uppstår. Ideellt engagemang visar att man med hjälp av varandra och gemensamma krafter skapar handlingsutrymme då service, såväl statlig som kommersiell, försvunnit från bygderna. En generell uppfattning tycks vara att *om man vill ha något får man fixa det själv*. Symboliska värden och en meningsfull tillvaro speglas i berättelserna om butiken som levt vidare tack vare den ekonomiska föreningen, om fjällängarna, norrskeneten och ”riktig vinter”. Det speglas också i vad människor gör, om man kallar sig jägare, skidåkare eller helt enkelt bybo. På just Gällivares landsbygd finns både individuella och gemensamma uppfattningar om vad en meningsfull och god tillvaro innebär.

Samtidigt som alla människor jag mött framhåller hur bra de trivs saknas distriktsköterskans besök i Hakkas, skolan som fått stänga i Nattavaara, och det finns en oro över äldreboendets framtid Ullatti. De jag träffat har hittat lösningar för att kunna bo kvar men flera har också ställts inför dilemman: att ha nära till jobbet eller skidspåren, vårdcentralen eller föräldrahemmet. Alla delar inte samma förutsättningar, och möjligheten att styra över sin egen tillvaro varierar mellan olika individer och grupper i samhället.

Just nu finns en politisk retorik som talar om att samma service i landets alla hörn ska leda till rättvisa förhållande och möjlighet till en fungerande vardag för alla. Likvärdig, grundläggande service ska leda till ökad jämlikhet och välfärd - förutsättningar för ett gott liv. Men vad sker då samma lösning tillämpas på olika platser? Mångfalden av förhållanden i olika delar av landet skapar också en mångfald av värderingar och uppfattningar kring vad som behövs för en god tillvaro. Vikten av att inte

lägga ord i munnen på någon annan, att inte ta för givet att alla människor behöver och vill ha samma saker, blir tydlig.

Med denna uppsats har jag velat lyfta fram lokala perspektiv på förhållanden och förutsättningar som påverkar det vardagliga livet på Gällivares landsbygd. Lokala perspektiv får sällan mycket utrymme i den nationella diskursen kring välfärd och utveckling. Vikten av att ta hänsyn till den mångfald av platser som finns i landet blir tydligt när människor svarar på olika sätt mot strukturella förändringar. Genom att synliggöra platsers särskilda förutsättningar och utforska hur skillnader och ojämlikhet reproduceras på dessa ökar möjligheterna till att åstadkomma förändring. Förändring som skulle kunna underlätta för människor att faktiskt leva ett gott liv som de vill, *där* de vill.

## Litteratur

- Bauman, Z., May, T. (2004). *Att tänka sociologiskt*. Andra omarbetade och utvidgade upplagan. Göteborg: Bokförlaget korpen.
- Bergström, F. (1999) *Är externa köpcentrum ett hot mot cityhandeln?* Stockholm: Handelns utredningsinstitut (Forskningsrapport S49).
- Bergström, G., Boréus, K. (2012). *Textens mening och makt, metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Upplaga 3:8. Lund: Studentlitteratur.
- Borsa, J. (1990). Towards a politics of location. *Canadian woman studies*, vol. 11 (nr 1), ss 36-39.
- Cohen, A. (1985). *The symbolic construction of community*. London och New York: Routledge.
- Cresswell, T. (2008). Place: encountering geography as philosophy. *Geography*, vol. 93 (nr 3), ss.132-139.
- Engdahl, O., Larsson, B. (2006). *Sociologiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, M. (2010). *(Re)producing a periphery. Popular representations of the Swedish North. Diss.* Umeå: Umeå Universitet. Elektronisk version tillgänglig: <http://umu.diva-portal.org/> [2017-05-10].
- Forsberg, G., Lundmark, M., Stenbacka, S. (2017). *Demografiska myter. Föreställningar om landsbygden – mer myter än faktiska fakta*. Stockholm: Författarna och Öhrlings Pricewaterhouse Coopers AB. Tillgänglig: <http://www.pwc.se/sv/pdf-reports/demografiska-myter.pdf> [2017-05-18].
- Fägerborg, E. (1999). Intervjuer. I: *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, ss.55–70.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Stanford: Stanford University Press
- Giddens, A. (2003). *Sociologi*. Tredje uppl. Cambridge: Polity Press.
- Hakkas-bygden, Gällivare kommun (2012). *Lokal utvecklingsplan*.
- Hansen, K. (1998). *Välfärdens motsträviga utkant*. Lund: Historisk media.
- Hansen, K. (2008). Leva på staten – socialt handikapp eller nya möjligheter? I: Johansson, B. *Ska hela Sverige leva?* ss.111–121
- Inglis, D. (2012). *An invitation to social theory*. Cambridge: Polity Press.

ITPS (Swedish institute for growth policy studies)., (2005):  
Regionalpolitiken som tillväxtpolitik – retorik och substans i den regionala utvecklingspolitiken. Institutet för tillväxtpolitiska studier, Östersund.

Johansson, S., Stenbacka, S., Nordfeldt, M. (2005). Global påverkan och lokala strategier – studier av välfärd och genusrelationer i förändring i Jokkmokk och Pajala. I: Berglund, A-K., Johansson, S., Molina, I. (red). *Med periferin i centrum – en studie av lokal velfärd, arbetsmarknad och könssrelationer i den nordiska periferien*. Alta: Norut NIBR (Finnmark-rapport, 2005:14), ss.35–72.

Johansson, T. (2007). Anthony Giddens och det senmoderna. I: Månsson, P. (red) *Moderna samhällsteorier*. Sjunde upplagan. Nordstedts akademiska förlag, ss. 415–447.

Kvale, S., Brinkman, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Upplaga 3:2. Lund: Studentlitteratur.

Kåks, H., Westholm, E., (2006). *När långt borta blir nära*. Hedemora: Gidlunds förlag.

Massey, D. (2005). *For space*. London: SAGE publications.

Nattavaara-bygden, Gällivare kommun (2012). *Lokal utvecklingsplan*.

SOU (2017). *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd - Slutbetänkande av parlamentariska landsbygdskommittén*. Stockholm: SOU (2017:1).

Stenbacka, S. (2008). Vardagsliv och jämställdhet – landsbygd i förändring. I: Johansson, B. (red). *Ska Hela Sverige leva?* Stockholm: Formas Fokuserar. ss.123–132.

Svensson, T., Teorell, J. (2007). *Att fråga och svara*. Upplaga 1:4. Stockholm: Liber.

Tuan, Y. (1979). Space and place – Humanistic perspective. I: Gale, S., Olsson, G. (red), *Philosophy in geography*. Springer Netherlands, ss. 387–427.

Ullatti-bygden, Gällivare kommun (2012). *Lokal utvecklingsplan*.

Utvecklingsenheten Gällivare kommun (2016). *Lokalt Serviceprogram Gällivare kommun 2016–2018*.

Vallström, M., Vallström M. (2014). Hållbar utveckling på kartan och i verkligheten. I: Vallström, M. (red). *När verkligheten inte stämmer med kartan. Lokala förutsättningar för hållbar utveckling*. Lund: Nordic Academic Press, ss. 7-20.

Waldenström, C., Westholm E., (2008). *Kunskap om landsbygden. Dags för en ny agenda!* Institutet för framtidsstudier (2008:1).

## Otryckta källor

Regeringen (2016). *Stärkt gemenskap mellan stad och land*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/informationsmaterial/2016/12/starkt-gemenskap-mellan-stad-och-land/> [2017-05-15].

Regionfakta (2017). *Gällivare kommun - Norrbottens natur – miljö*. Tillgängligt: <http://www.regionfakta.com/Norrbottens-land/Norrbottens-land/Gallivare/Miljo/> [2017-06-04].

SCB (2016). *Kommuner i siffror*. Tillgängligt: <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/kommuner-i-siffror/#?region1=2523&region2=0180> [2017-06-04].